

Beschermjassen

Kitlyn Tjin A Djie & Irene Zwaan. *Beschermjassen, transculturele hulp aan families*. Assen: Van Gorcum, 2^e druk 2008. ISBN 978-90-2324371-7, 108 p., € 13,50.

> Als onderdeel van een van de eerste lezingencycli over interculturele hulpverlening, begin jaren tachtig van de vorige eeuw bij de Valeriuskliniek in Amsterdam-Zuid, vertelde Nel Jessurun over het werken met genogrammen. Kitlyn Tjin A Djie noemt Jessurun in haar boek, dat ze samen met Irene Zwaan schreef, een vrouw die deel uitmaakt van 'een vooruitstrevende systeem-denktank'. Jessurun vormde toen – en nog steeds – met een aantal andere vrouwen waaronder Tjin A Djie zelf, een collectief met feministen uit de wereld van de systeemtherapie. De vrouwen steunen en versterken elkaar op hun 'ideologische en intellectuele pad'. Het collectief functioneert, zegt Tjin A Djie, als een beschermjas: 'De vrouwen in het collectief geven allen les, ieder staat met een controverse boodschap alleen voor lezingen. We knabbelen aan de gevestigde orde. Mensen worden bozig als ze ons horen. We zijn een bedreiging voor vastgeroeste opvattingen. Daarom zijn we zo belangrijk als collectief. Het is een omhulling [een beschermjas, sk] van waaruit je alles mag en kan zeggen. We zijn erg goed in insluiten en uitsluiten, dat is eigenlijk waar het altijd over gaat' (p. 11). Alle vrouwen in het collectief leveren een gevecht maar zijn briljant op het gebied van weer inbedden, aldus Tjin A Djie.

Het boek *Beschermjassen* is te lezen als zo'n poging om een gevecht te leveren, mensen wakker te schudden, in te gaan tegen gevestigde praktijken en die boodschap vervolgens in te bedden. In het boek doorlopen de auteurs dit traject met medewerkers van Bureau Jeugdzorg Drenthe. Hun persoonlijke en professionele ervaringen en verhalen zijn opgetekend, en ingebed in de verhalen en theorieën van Tjin A Djie. Zij trainde samen met Zwaan de medewerkers in transculturele communicatie omdat 'witte Nederlandse denkpatronen niet werken bij migrantenfamilies'. Het inbedden is goed gelukt, het verslag van de training leest als

een succesverhaal; de medewerkers herkennen veel in het denken over families en verdiepen zich in de interculturele dialoog. Tjin A Djie heeft hen geïnspireerd en ingesloten.

In het boek staat het eigen levensverhaal van Tjin A Djie beschreven, gerelateerd aan de professionele context van het werk met migrantenjeugd en hun ouders (hoofdstuk 1). Daarnaast is het sociale, culturele en historische landschap van Drenthe beschreven, gezien door de ogen van de cursisten (hoofdstuk 2). Drenthe draagt als provincie veel diversiteit met zich mee, zowel in de oudere als meer recente geschiedenis. In de verhalen van de medewerkers van Bureau Jeugdzorg wordt zichtbaar hoe men omgaat met de 'vreemde ander'.

In het denken over families maken de auteurs in hoofdstuk 3 onderscheid tussen families uit individuele systemen zoals die in Nederland bestaan, en de collectieve systemen van niet-westerse migranten. De impact van migratie op mensen uit collectieve systemen beschrijft ze in een apart hoofdstuk. Volgens Tjin A Djie is het verschil tussen individuele en collectieve systemen groot. In het individuele systeem staan autonomie, zelfbeschikkingsrecht, zelfvervulling en privacy voorop. De ideale communicatie in dergelijke systemen is open, expliciet en direct. In collectieve systemen worden conflicten niet uitgesproken: men communiceert op basis van wat de ander van hem of haar verwacht. Tjin A Djie houdt vast aan dit onderscheid, ook al blijkt uit de verhalen van de medewerkers dat zij in hun eigen Drentse families aspecten van collectieve systemen herkennen.

Ook in hoofdstuk 4, dat de impact van migratie behandelt, blijkt een sterk onderscheid tussen Nederlanders en migranten in het denken over families. Nederlanders hebben vanuit een cultuur van enkelvoudig denken moeite met het omgaan met culturele diversiteit. Dominante opvattingen in Nederland over de psychologische waarde van kinderen, het belang van autonomie en andere typische Nederlandse waarden gelden onbewust als superieur. Daardoor begrijpen Nederlanders migranten vaak niet en is er geen ruimte voor de culturele eigenheid van migranten in Nederland. Voor het ontwikkelen of versterken van intercultu-

rele competenties (hoofdstuk 5) bevelen de auteurs vooral het leren kennen van de eigen culturele bagage aan. Ze bespreken achtereenvolgens in hoofdstuk 6 het genogram, het *τοποι-¹* levensverhalen, getuigenissen en mentaliseren als instrumenten voor het bevorderen van interculturele dialoog. Uiteindelijk leidt de transculturele training naar de kern van haar gedachtegoed, en dat is het concept 'beschermjassen' (hoofdstuk 7). In het boek verwijst Tjin A Djie wel naar het begrip *enveloppement*, dat in de Franse transculturele psychiatrie wordt gebruikt en met name in het werk van de Parijse psychiater Marie-Rose Moro, maar zij gaat daar verder nauwelijks op in. Dit terwijl dit begrip in de praktijk in Frankrijk op een heel andere manier gebruikt wordt dan in de transculturele (jeugd)hulpverlening, waar Tjin A Djie zich in gespecialiseerd heeft.

Beschermjassen als werkwoord verwijst naar het inbedden in de cultuur, in de groep. Als zelfstandig naamwoord is een beschermjas een veilige omhulling, die je als hulpverlener kunt aanbieden aan je cliënt. Dat kan de familie zijn of iets dat daaraan herinnert. Het kunnen ook oude gewoonten, tradities, eten, inrichting van het huis of geuren zijn, of ankers die doen denken aan het vertrouwde van vroeger. De gedachtengang van het boek is dat mensen in een collectief systeem bij problemen bij dat systeem te rade gaan. Door migratie raken mensen dat collectieve systeem kwijt, maar soms kunnen zij in het nieuwe land een alternatief systeem opbouwen. Het komt ook voor dat de hulpverlener door het stellen van vragen de cliënt ervan bewust maakt dat deze wel degelijk nog steeds een beroep kan doen op mensen uit de eigen familie, ook al wonen ze niet hier. In het laatste hoofdstuk (8) beschrijven de auteurs hoe beschermjassen een nieuw perspectief kan bieden in de hulpverlening, hoe het zich verhoudt tot reguliere Nederlandse opvattingen en benaderingen in de hulpverlening.

Het meest overtuigend zijn de verhalen van de auteurs zelf en de ervaringen van de medewerkers. De pogingen een wetenschappelijk bewijs te leveren voor het belang van families of de impact van migratie overtuigen daarentegen minder. Het lijkt eerder een tegemoetkoming aan de eisen van deze

tijd om *evidence-based* behandelingsvormen aan te bieden. Dat de medewerkers van Bureau Jeugdzorg Drenthe veel herkennen in collectieve familiesystemen is misschien begrijpelijk, maar zou ook enige argwaan kunnen oproepen. Er zijn ook migranten die in een individueel systeem leven en familie niet als eerste bron van steun zien. Daarmee wil ik vooral zeggen dat het beter is om als hulpverlener flexibel te kiezen voor de manier van werken die bij de cliënt(en) aansluit. Hulpverleners zouden zich vaker moeten afvragen welke betekenis families in diverse systemen hebben en wat de impact van migratie is op familiebanden.

Het is enigszins wrang dat Nel Jessurun ongeveer 25 jaar geleden het werken met genogrammen en het stellen van contextuele vragen al op de agenda zette en Kitlyn Tjin A Djie daar opnieuw aandacht voor vraagt. Dat verklaart wel waarmee zij in het boek begint: de vrouwen van het feministische systeemcollectief hebben een boodschap die niet gemakkelijk overkomt bij de gevestigde orde, de reguliere praktijk van jeugdhulpverlening. Wat betreft interculturalisatie is het ook niet verbazingwekkend dat er projectmatig aandacht voor is, zoals bij dit uitstekende initiatief van het Bureau Jeugdzorg Drenthe. Het wordt echter tijd dat transculturele hulpverlening of interculturele competenties onderdeel worden van de reguliere praktijk en opleiding(en) van hulpverleners.

< Drs. Sander Kramer >

Cross-cultureel psycholoog, Utrechtse School voor Bestuurs- en Organisationswetenschap/Stek Jeugdzorg Gouda

¹ *τοποι* is in het Grieks meervoud van plaats, plaatsen. Elk van de letters staat echter ook voor een aspect van interculturele communicatie: Taal, Ordening, Perspectief, Organisatie en Inzet.